

2. Politička kultura

2.1. Demokracija oživljava kroz svoje građane

Primjer:

Parlamentarni izbori proizvode dobitnike i gubitnike. Većina formira novu vladu, manjina opoziciju. Prethodna vlada može izgubiti izbore, te na njeno mjesto dolazi nova, s različitim političkim stajalištima.

Pravila su jasna, no to nije dovoljno. Izborni sustav će funkcionirati tek kad ćemo moći biti sigurni da će gubitnici, manjina, prihvatiti rezultat. Ako to ne učine, izbori mogu izazvati nasilne sukobe, koji će razdijeliti društvo, umjesto da ojačaju koheziju među njegovim članovima.

Izborna kampanja pruža strankama mogućnost da građanima prenesu svoje ideje. No, što ako zastupljene stranke promiču rasističku, fundamentalističku ili antidemokratsku ideologiju?

Da bi izbori funkcionirali kao jedan od najbitnijih oblika sudjelovanja građana u demokratskom odlučivanju, društvu je očito potrebno mnogo više od pukog zakonskog okvira kojim se određuje održavanje izbora. Treba postojati povjerenje u politički proces i postupci kojima će se osigurati ispravno provođenje tih procesa.

Ovaj primjer pokazuje da demokracija ovisi jednako o nizu propisa kao i o stavovima građana prema demokraciji. Oni trebaju razumjeti i uvažavati sustav, a istovremeno i osjećati odgovornost za njegovu stabilnost. Stranke se međusobno trebaju ophoditi kao suparnici, no ne i kao neprijatelji. Samo u tom slučaju demokracija demonstrira svoju snagu kao jedini sustav u kojem je promjena vlasti moguća bez promjene političkog sustava.

Demokracija se sastoji od sustava institucija i procesa koji obuhvaćaju opće izbore, parlamentarnu zastupljenost i kontrolu vlasti sustavom provjera i ravnoteža. Neka ustrojstva uključuju neposredno sudjelovanje kroz referendum ili ustavni sud. Demokracija je pozornica, a građani su glumci, doslovno. Oni stoga trebaju biti voljni i sposobni odigrati svoju ulogu, i trebaju se poistovjetiti s političkim sustavom demokracije.

Demokracija je sustav institucija ukorijenjen u političkoj kulturi. Institucionalni sustav može uspostaviti okvir za političku kulturu, no ne može stvoriti, niti osigurati njegovu stabilnost. Isto načelo vrijedi i za autokratski oblik vladavine. Autokrat također ovisi o odgovarajućoj političkoj kulturi, utemeljenoj na politički povodljivim subjektima umjesto na aktivnim i angažiranim sustavima.

2.2. Kulturna dimenzija ljudskih prava

Ljudska prava koja su civilna i politička po prirodi određuju što su demokratski procesi u praksi, uključujući slobodu mišljenja i izražavanja, slobodu medija (to jest zabranu cenzure), pravo glasa, i načelo jednakosti i nediskriminacije koje vrijedi za ostvarivanje svakog ljudskog prava. Kada zemlje ratificiraju određeni sporazum o ljudskim pravima, obvezuju se na usklađivanje državnih zakona i praksi radi uklapanja u međunarodne standarde. Čine to dobrovoljno.

No, što se događa ako država zakaže u provođenju ljudskih prava? Postoje razni mehanizmi zaštite, ustanovljeni od strane UN-a i regionalnih institucija za ljudska prava i sadržani u javno objavljenim regionalnim dokumentima na temu zakona o ljudskim pravima, koje vlade mogu prihvatiti. U Europi je, primjerice, na snazi Europska konvencija o ljudskim pravima, s civilnim i političkim pravima kao glavnim područjem interesa. Za potpisivanje je raspoloživa i Europska socijalna povelja, zasnovana na ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Ukoliko neka vlada prihvati Konvenciju, no ne djeluje u skladu s njenim odredbama, građani (ili bilo koja osoba unutar državne jurisdikcije) država članica Vijeća Europe mogu uputiti žalbu Europskom sudu za ljudska prava u Strasbourgu.

U većini slučajeva, ostvarivanje ljudskih prava se odvija u sklopu vlada organiziranih kao ustavne demokracije, putem uobičajenih mehanizama demokratskih procesa. Ti mehanizmi podrazumijevaju razvijanje zakona, no i kulture građanskog sudjelovanja i angažmana.

Demokracija i ljudska prava ovise o institucionalnom okviru koji se sastoji od dvije komponente: niza propisa i načela ustanovljenih unutar ustava i pravnog sustava, te političke kulture. Demokracija i ljudska prava su usađeni u nizu načela, vrijednosti i odgovornosti. Dozvoljavaju suprotstavljanje oko spornih pitanja, sve dok postoji jasna suglasnost oko okvira koji priznaje i štiti, no istovremeno i ograničava slobode. Može se izraziti neslaganje oko gotovo bilo čega, no to funkcionira samo ukoliko svi podržavaju sustav koji neslaganje dopušta.

2.3. Poučavanje kroz demokraciju i ljudska prava – kultura demokracije u školama

Demokracija ne može postojati bez angažiranih demokrata.

Svaka generacija preuzima svoje demokratsko nasljeđe, i trebala bi ga razumjeti i uvažavati, te naučiti kako ga aktivno primijeniti. Zadaća je odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava, kao i odgoja i obrazovanja u cjelini, podržati i ohrabriti mladu generaciju da postanu aktivni i angažirani demokrati.

Kulturne tradicije sklone demokraciji se polagano razvijaju, kako je pokazalo povijesno iskustvo u mnogim zemljama. Najozbiljniju prepreku s kojom su suočeni državotvorni projekti u društvima koja su pretrpjela građanski rat, predstavlja odsutnost tradicije kulture demokracije. Obrazac demokratske institucije se, takoreći, može uvesti, no korijenje kulture demokracije ne može – ono treba doslovce iznicati iz kulturne baštine društva.

Iz tog se razloga politička kultura može koncipirati u konstruktivističkim kategorijama. Ostvaruje se kroz procese učenja i socijalizacije. Stoga je od velike važnosti upravlja li se školama demokratski ili autokratski, jer će se od učenika očekivati da nauče kako živjeti u, ili pod, oblikom vladavine kojem svjedoče u ranoj fazi života.

Škola kao mikro-društvo može podržati svoje učenike u stjecanju i uvažavanju ključnih elemenata kulture demokracije i ljudskih prava, uključujući sljedeća:

- Učenici su sposobni sigurno i samopouzdanom prepoznati i izraziti svoje interese i stavove.
- Učenici se jedni prema drugima odnose s uzajamnim poštovanjem, uključujući slušanje tuđeg mišljenja i empatiju, odnosno spremnost i sposobnost mijenjanja perspektive.
- Učenici su sposobni riješiti sukob nenasilnim sredstvima, to jest pregovorima i kompromisima.
- Učenici uvažavaju funkciju institucionalnih okvira koji štite i ograničavaju njihova osobna prava i slobode. Oni dodaju “mekan”, neformalni element političke kulture “tvrdom”, formalnom elementu pravila.
- Učenici uvažavaju politiku kao praktično nastojanje s ciljem rješavanja problema koji zahtijevaju pozornost i odlučivanje.
- Učenici sudjeluju u procesu biranja predstavnika i formalnom procesu odlučivanja.
- Učenici primjenjuju nekonvencionalne načine utjecanja na procese odlučivanja, kao što su podizanje svijesti, aktivizam, lobiranje i samostalno rješavanje problema.
- Učenici preuzimaju odgovornost za svoje odluke i izbore, uzimajući u obzir njihov utjecaj na njih same, no i na ostale.
- Učenici su svjesni da će ukoliko ne sudjeluju u odlukama koje se na njih odnose, drugi ih učiniti umjesto njih, a ishod možda neće ići u njihovu korist.

Politička kultura je snažno povezana sa stavovima i vrijednostima koje mladi građani stječu kroz proces socijalizacije, uključujući i njihovo školsko iskustvo. Postoje i drugi faktori koji imaju jednako snažan utjecaj na proces socijalizacije mladih ljudi, osobito obitelj, vršnjaci i mediji. S druge strane, školska zajednica nudi djeci i adolescentima najranije mogućnosti stjecanja iskustva interakcije u društvu i u javnosti; možemo stoga pretpostaviti da škola posjeduje presudni utjecaj na način prenošenja demokratskog nasljeđa na mlade generacije. Učenjem i iskustvom u školskom ambijentu mladi ljudi mogu razviti navike i vještine za cjeloživotno sudjelovanje u demokratskim procesima i vrijednostima ljudskih prava, kako kroz formalne procese odlučivanja, tako i kroz svakodnevne interakcije.